

ПАСПОРТ

об'єкта культурної спадщини

Культовий комплекс «Кам'яна Могила»

(найменування об'єкта)

вид	тип	категорія пам'ятки
археологічний	комплекс	національного значення

1. Дата утворення об'єкта:

XXII тис. до н.е. – XI ст. н.е. (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, епоха бронзи, ранній залізний вік, середньовіччя)

2. Місцезнаходження об'єкта:

Пам'ятка «Культовий комплекс Кам'яна Могила» знаходиться на північ від м. Мелітополь, за 1,87 км на схід від східної околиці смт. Мирне Мелітопольського району Запорізької області

Координати:

	WGS-84	Pulkovo 1942 (1)
	градуси, хвилини	градуси, хвилини
Центральна	46°57.023 С.	47°57.036 С.
частина пам'ятки	35°28.195 В.	35°28.191 В.

3. Охоронний № пам'ятки:

№ 080011-Н

4. Дати і № рішень, відповідно до яких об'єкт узятий на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

Постанова Ради Міністрів Української РСР від 7 липня 1954 р. № 676-Р – «Про відведення земельної зони Академії наук УРСР»;
Постанова Ради Міністрів Української РСР від 21 липня 1965 р. № 711 – «Про затвердження списку пам'ятників мистецтва, історії та археології Української РСР» (республіканського значення);
Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1761 – «Про занесення пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення до державного реєстру нерухомих пам'яток України»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928 – «Про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України».

5. Наявність охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок:

10 серпня 2012 р. в південно-західному секторі підніжжя пам'ятки встановлено охоронний знак виготовлений з буту, на якому закріплено охоронну дошку з чорного граніту;

На пам'ятці містяться три пам'ятні дошки:

- Пам'ятна дошка (виготовлена в техніці лиття з бронзи) на честь дослідника Кам'яної Могили М.І. Веселовського встановлена на плиті в місцезнаходженні з петрогліфами № 9. На пам'ятній дошці зображений рельєфний портрет М.І. Веселовського та міститься наступний текст: «Грот «БІКА» открыт в 1890 г. известным русским археологом Веселовским Николаем Ивановичем»;
- Пам'ятна дошка (виготовлена в техніці лиття з бронзи) на честь дослідника Кам'яної Могили М.Я. Рудинського встановлена на плиті в місцезнаходженні № 35. На пам'ятній дошці зображений рельєфний портрет М.Я. Рудинського та міститься наступний текст: «Грот «КАБИНЕТ РУДИНСКОГО» здесь в 1951 – 1957 гг. работал известный советский археолог Михаил Яковлевич Рудинский»;
- В південно-східному секторі підосви пам'ятки встановлено пам'ятник на честь перших християн у вигляді залізного хреста та пам'ятної дошки (виготовленої з листової бронзи) закріпленої на кам'яній плиті. На пам'ятній дошці міститься наступний текст: «В память первых христиан (III – IV вв.) по рождеству христову, посеявших слово божье. Август 1991 г.».

На деяких плитах збереглися позначки нанесені червоною фарбою які були нанесені дослідниками Кам'яної Могили ще в 50-70 рр. минулого століття (трикутник з цифрами позначає плити з місцезнаходженнями петрогліфів та їх №, колом позначені плити на яких петрогліфи відсутні).

6. Власник:

Державна власність

7. Користувач:

Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила» смт. Мирне, Мелітопольський район, Запорізька область, Україна, 72350 Тел.:(0619)43-70-37, (0619)49-46-70.

Державний АКТ на право постійного користування земельною ділянкою, серія ЯЯ № 111697.

8. Охоронний договір:

Охоронний договір № 1 від 9 березня 2010 р. між Державною службою з питань національної культурної спадщини Міністерства культури України (орган охорони) та Національним історико-археологічним заповідником «Кам'яна Могила» (користувач).

9. Функціональне використання:

сучасне	первісне	інші (протягом часу існування об'єкта)
історико-археологічний заповідник	святилище	-

10. Історичні дані про об'єкт:

Кам'яна Могила – археологічна пам'ятка України, яка пов'язана з місцем виникнення великого утворення пісковика на дні Сарматського моря понад мільйони років тому. Після відходу води цей масив пісковика сильно осів і поступово розколовся на багато уламків. Внаслідок цього процесу всередині пагорба утворилася велика кількість природних пустот – гротів та печер. З часів верхнього палеоліту (35-10 – 10 тис. до н.е.) та особливо у періоди мезоліту (X – VII тис. до н.е.), неоліту (VI – IV тис. до н.е.), епохи бронзи (III – I тис. до н.е.) пам'ятку використовують для здійснення різноманітних релігійних та магічних обрядів.

Перші відомості про Кам'яну Могили належать до 1778 року, коли полководець російської армії О.В.Суворов виставив тут козаків для охорони поштового тракту.

Під час реєстрації пам'яток старовини Північного Причорномор'я у 1837 році академік П.І. Кеппен дає перший стислий опис Кам'яної Могили. Наприкінці XIX ст. археологічні дослідження тут розпочинає член Імператорської Археологічної Комісії М.І. Веселовський. У своїх звітах він вказує на чисельні лінійно-геометричні композиції та окремі зображення цапів, коней, биків [Веселовский, 1890].

З початку 30-х рр. XX ст. співробітники Мелітопольського міського краєзнавчого музею розгорнули планомірні дослідження гротів Кам'яної Могили. Але поворотним моментом у вивченні пам'ятки став 1936 рік і особливо 1938-й, коли тут працювала Азово-Чорноморська експедиція Інституту історії матеріальної культури Всеукраїнської академії наук під керівництвом О.М. Бадера [Бадер, 1941]. У польовому сезоні 1938 року відкрито та зафіксовано 43 місцезнаходження. Серед них – «плити стоп», «кінські плити» та численні печери і гроти з лінійно-геометричними зображеннями. Крім петрогліфів у 30-ті роки почались розкопки поселень епохи неоліту – бронзи, розташованих поруч з Кам'яною Могилою.

Перед самим початком Другої світової війни дослідження пам'ятки продовжив співробітник ІА АН УРСР В.М. Даниленко. У відкритому гроті «Мамонта-Бика» (місцезнаходження № 9) було знайдено зображення мамонта,

що стало згодом предметом дискусії щодо ранньої дати рисунків [Даниленко, 1986].

У 50-х роках на Кам'яній Могилі дослідження проводила Мелітопольсько-Терпіннівська археологічна експедиція ІА АН УРСР під керівництвом М.Я. Рудинського. Впродовж п'яти сезонів була обстежена значна кількість печер, гротів і плит, відкрито 8 нових місцезнаходжень із петрогліфами, а також комплекс (напівземлянки) сарматського часу [Рудинский, 1955; 1957].

У 1961 і 1963 роках на Кам'яній Могилі продовжують роботи експедиції під керівництвом В.М. Гладилина і Б.Д. Михайлова. У 1970-х роках відкрито гроти «Чаклуна», «Чуринг» в яких виявлено 90 плиток-чуринг, вкритих лінійно-геометричними накресленнями [Даниленко, 1986; Михайлов, 1969].

З 1983 року на Кам'яній Могилі проводить дослідження Б.Д. Михайлов. У результаті були відкриті 15 нових гротів (№ 36б, 51б, 53-65) [Михайлов, 1987], в яких особливо цікавими є зображення людських стоп, поряд із підковоподібним малюнком (місцезнаходження № 53) [Михайлов, 1990], зображення жінки з обвислими грудьми і тварин (биків), композиція з трьох качок (місцезнаходження № 54) [Михайлов, 1991] і скульптура голови зооморфної істоти (вішап) (місцезнаходження № 55) [Михайлов, 1992, с. 99-104], зображення бика з хоботом, бізона (?), чаклуна (місцезнаходження № 55-57), малюнки на блоці-плиті, із зображенням сцени полювання на кіз (місцезнаходження № 60), малюнки плейстоценової фауни і письмена епохи енеоліту-бронзи [Михайлов, 1997], культово-обрядове місце зі скульптурою кам'яної риби, птахоподібним і антропоморфними менгірами, серед яких лежали плитки з письменами [Михайлов, 1995, 1999, 2002].

Підсумком дослідницьких робіт Б.Д. Михайлова на Кам'яній Могилі стало видання монографії «Петроглифы Каменной Могилы» [Михайлов, 1994, 1999, 2005].

З 2009 року на Кам'яній Могилі, відділом охорони пам'яток культурної спадщини НІАЗ «Кам'яна Могила» під керівництвом В.С. Джоса, систематично проводяться поверхневі охоронно-дослідні роботи, спрямовані на збереження пам'ятки, а також виявлення нових місцезнаходжень з петрогліфами. В результаті цих робіт на пам'ятці відкрито 3 нових місцезнаходження з петрогліфами (№ 66, 67, 68). Петрогліфи цих місцезнаходжень представлені поодинокими зображеннями – оленя (№ 66) та календарно-астрономічної символіки (№ 67, 68) [Джос, 2011, 2012].

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль у навколишньому середовищі	Пам'ятка «Культовий комплекс Кам'яна Могила» розташована в заплаві річки Молочна. Абсолютна висота над рівнем моря - 22 м (фото 1).
Ландшафт	Рельєф місцевості визначається як пологий схил до русла р. Молочна. Сучасний стан рослинності цілком пов'язаний з рекреаційними процесами в межах заповідника

Опис об'єкта	Кам'яна Могила – унікальна пам'ятка археології та історії давнього мистецтва, релігії. Хронологічні межі датування наскельних малюнків: 22-20 тис. до н.е. – XI ст. н.е. У 2008 році, під час паспортизації пам'ятки, співробітники Підприємства ГО «НАША ЕКСПЕДИЦІЯ» Тубольцев О.В. та Волков А.В. провели опис та інструментальну зйомку Кам'яної Могили (табл. 2). Пам'ятка має круглу форму і займає площу близько 1,6 га. За топографічними умовами Кам'яна Могила складається з двох частин: • центральна - представлена пагорбом овальної форми з майже плоскою вершиною; • підошва - складається з кола окремо розташованих на рівні заплави плит, що підстилають центральний пагорб (табл. 2). Розміри всієї пам'ятки крізь центр по лініях північний-захід – південний-схід та південний-захід – південний схід (табл. 2): • довжина 145,2 м, ширина – 146,7 м. Розміри центральної частини пам'ятки крізь центр по лініях північний-захід – південний-схід та південний-захід – південний схід (табл. 1): • довжина нижньої частини центрального пагорба - 146,7 м; • довжина верхньої частини центрального пагорба - 75 м; • ширина нижньої частини центрального пагорба - 108 м; • ширина верхньої частини центрального пагорба - 56 м; • висота з північно-західної сторони - 11,35 м; • висота з південно-східної сторони - 9,43 м; • висота в центральній частині - 10,42 м. У заповненні деяких гротів та печер знайдено «чуринги», окремі знаряддя з каменю та кременю, фрагменти кераміки. У 1973 році в печері «Чаклуна» відкрито поховання гунського часу [Михайлов, 2008, 231-234].
--------------	---

Перебудови, втрати й історичні нашарування	У післявоєнні роки була спроба відкрити грот Бика (№ 9) для екскурсій. Після нетривалої експлуатації внаслідок зсуву плити виникла аварійна ситуація, що стала причиною закриття гроту. У 50-70-тих рр. XX ст. відсутність необхідної охорони пам'ятки призвела до появи значної кількості фактів руйнації плит, нанесення написів та ін. У зв'язку з розробкою проекту будівництва ГЕС у 50-ті роки XX ст., яким передбачалося затоплення території пам'ятки, було здійснене незначне пошкодження її цілісності: декілька плит було видалено із землі та кам'яних завалів. Наразі ці плити знаходяться у музеї Національного заповідника «Кам'яна Могила» та у фондах Інституту археології НАН України. На загальне сприйняття пам'ятки відсутність цих плит фактично не позначається.
Наявність творів мистецтва та їх опис	З трьох тисяч плит, що покривають пагорб, досліджено понад тисячу. Виявлено – 67 місцезнаходжень із зображеннями різних періодів та місця концентрації пісковикових блоків та «чуринг» з гравіруванням і письменами. Палеоліт. Головними образами мистецтва палеолітичної епохи були тварини: мамонт (Печера Бізона, Грот Чаклуна) (рис. I, 1-4, 6, 8), носоріг (Печера Містерій, грот № 52) (рис. I, 3), бізон (місцезнаходження № 52, 53, 60) (рис. I, 2, 5, 9), печерний лев (місцезнаходження № 52, 60). Паралельно з плейстоценовою фауною виступають зображення чаклунів, жінок (рис. I, 7-8). Характерною рисою петрогліфів того часу є стилізованість та множинність образів (рис. I, 3, 7). До цього періоду слід віднести серію пісковикових скульптурок мамонтів, голів кошачих хижаків (печерний лев - ?) тощо. Мезоліт. До мезолітичної доби відносяться зображення сцен полювання на козу (рис. II, 1), оленя (рис. II, 2), кабана (рис. II, 4). Класичними сюжетами Кам'яної Могили стали малюнки з печери Кози (№ 60) (рис. II, 1) та гроту № 61 (рис. II, 4). Для частини зображень характерним є використання чорної та темно-коричневої фарби для наведення контурів з метою підкреслення силуету фігури (рис. II, 2, 3). До цього періоду відносяться велика кількість блоків пісковика з реалістичними зображеннями тварин та геометричними зображеннями.

	Неоліт. Петрогліфи доби неоліту зазвичай мають вигляд неглибоких гравіювань. Відома з мезолітичної доби фауна доповнена зображеннями тура (рис. III, 1-2), оленя (рис. III, 1), птахів (лебідь, качки) (рис. III, 2; 3.3). Малюнки неолітичного часу відображають значну міфологізацію образів тварин: наприклад, зображення та горельєфи риби (місцезнаходження № 6, 56) (рис. III, 4.2), трансформація палеолітичної Великої Матері у Пра-Артемиду (Печера Артеміді) (рис. III, 3.4). До цієї доби також відносяться чисельні «чуринги» з гравіюваннями які зазвичай відтворюють образи риби, змії тощо. Енеоліт - епоха бронзи. Саме до періоду пізнього енеоліту та ранньої бронзи Б.Д. Михайлов відносить комплекси зображень в гротах «Бика», «Дракона», «Супряги Биків», печері «Риби», плитах «Стоп», «Кінські плитах» та ін. Петрогліфи цих гротів-вівтарів відображають складні уявлення людини про світовий порядок – світове дерево, сторони світу («чотири бики») (рис. IV, 2), уособлення стихій («вішап») (рис. IV, 4), та небесних світил (рис. IV, 1, 5). В петрогліфах набувають подальшого розвитку зооморфні та антропоморфні міфологічні образи: мамонт-бик (дошовий бик) (рис. IV, 1), собаки, які стрибають, риба, дракон «вішап» (рис. IV, 4), зображення стоп людини (рис. IV, 6), коні (рис. IV, 3, 5) в тому числі з пташиною головою, упряжі биків (рис. IV, 7). Унікальними зображеннями доби бронзи стали групи символічних знаків, які вчені вважають зразками піктографічного письма (рис. IV, 3, 5) [Михайлов, 1999, с. 118-125]. Рання залізна доба та середньовіччя. До часів середньовіччя відносяться зображення сарматських тамгоподібних знаків в місцезнаходженні № 62 (рис. V, 1); рунічний напис та зображення човна з місцезнаходження № 51 б (рис. V, 2-3); християнська символіка у вигляді хрестів (рис. V, 4).
Опис території об'єкта	На пам'ятці «Культовий комплекс Кам'яна Могила» немає будівель, споруд, малих архітектурних форм, архітектурних елементів, творів монументального мистецтва та ін. (фото 1-7). Рослинність представлена тільки на рівні підшви окремими чагарниками.

Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акта технічного стану	Пам'ятка являє собою пагорб, критий великими брилами пісковика. Стан території пам'ятки задовільний. Акт технічного стану пам'ятки № 41 від 05.11.2014 р.
Наявність інженерних мереж та інженерного обладнання	На території пам'ятки відсутні інженерні мережі та інженерне обладнання.
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації, яка провела оцінку, вартість у гривнях	Майнова цінність не визначена

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю), визначного місця):

До складових частин пам'ятки «Культовий комплекс Кам'яна Могила» відносяться 66 місцезнаходження з петрогліфами, 2 обрядово-ритуальні місцезнаходження та 17 шліфувадел (табл. 2).

Перелік місцезнаходжень з петрогліфами:

1. Карниз
2. Плита
3. Плита
4. Плита
5. «Північний грот»
6. Плита
7. Грот (масивна плита)
8. Плита
9. Грот «Бика»
- 9а. Невелика печера з плитами-блоками
10. Плита
11. Плита
12. Плита
13. Плита
14. Плита
15. Плита
16. Плита
17. Плита (уламок скелі навісу)
18. Плита
19. Плити (розколотий на 3 фрагменти)
20. Плита
21. Плита
22. Масивна вертикальна плита пірамідальної форми
23. Плита
24. Плита

Західна
група
плит

25. Плита	}	«Кінські плити»
26. Плита		
27. Плита		
28. Плита		
29. Плита		
30. Плита	}	Дольменоподібна група Плити «Стоп»
31. Плита		
32. Плита (лівий камінь)		
33. Богатирський камінь		
34а Мала плита		
34б. Велика плита	}	Печера Бізона
35. Грот «Кабінет Рудинського»		
36а. Північна частина плити		
36б. Східна частина плити		
37. Грот «Супряги биків»		
38. Плита (уламок плит 5-7)	}	Східний грот
39. Плита		
40. Плита		
41. Плита		
42. Плита		
43. Плита		
44. Плита		
45. Масивна плита		
46. Плита		
47. Плита (уламок плит 3-7)		
48. Плита		
49. Плита		
50. Плита		
51а. Грот (невеликий козинок)		
51б. Печера «Містерій»		
52. Грот «Чаклуна»		
53. Печера «Підкова»		
54. Печера «Чуринг»		
55. Печера «Дракона»		
56. Печера «Риби»		
57. Плита		
58. Плита (масивна)		
59. Плита		
60. Печера «Кози»		
61. Кишеня – порожнина		
62. Плита		
63. Кишеня – порожнина		
64. Жертовник		

65. Обрядове місцезнаходження з крем'яним інвентарем та плитами пісковика з гравіруванням знаків.
66. Масивна плита
67. Плита
68. Плита

13. Територія об'єкта:

Площа	Площа пам'ятки: 16000 кв. м.
Опис меж території об'єкту	Межі території об'єкту зумовлюються зоною поширення пісковика

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Петрогліфи Кам'яної Могили є унікальними для історії Євразії. Вони зберігають залишки інформації про господарське та духовне життя населення Північного Причорномор'я. Тому пам'ятка Кам'яна Могила повністю відповідає критерію автентичності, а також пов'язана з історичними подіями, віруваннями та розвитком культури.
--	---

15. Зони охорони пам'ятки:

Організація-розробник науково-проектної документації	НДІ пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури України 04086, м. Київ, вул. Петропавлівська, 15. Тел. (044) 468-01-92; факс (044) 288-54-43
Дата розроблення науково-проектної документації	2009 р.
Дата і номер документа про затвердження науково-проектної документації	Наказ Міністерства культури і туризму України № 706/0/16-10 від 15.09.2010 «Про затвердження науково-проектної документації щодо меж і режимів використання зон охорони пам'яток та занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України»
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	Охоронна зона заповідника (пам'яток) визначається як комплексна зона охорони пам'ятки археології національного значення «Культовий комплекс Кам'яна Могила» і співпадає з її межами. Загальна площа становить близько 150 га (табл. 3). Охоронна зона заповідника (пам'яток) визначається в таких межах: - вздовж ґрунтової дороги від її перетину з

	асфальтованою трасою «Заповідник – Мирне» в бік с. Терпіння і далі, огинаючи південно-східну околицю села Терпіння, тією ж дорогою повз перешийок меандру р. Молочної до правого берега р. Молочної; - вздовж ґрунтової дороги по правому берегу р. Молочної до перетину з асфальтованою трасою, що огинає територію заповідника з півночі; - перетинаючи р. Молочну, по її лівому берегу вздовж західного краю лісопосадки до перетину з асфальтованою трасою «Новопилипівка – Мирне».
--	---

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Паспорт	1974	А.Г. Плешивенко, старший науковий співробітник Запорізького обласного краєзнавчого музею, м.Запоріжжя вул. Троїцька, 29, 69063.	КЗ «Запорізький обласний центр охорони пам'яток культурної спадщини» м.Запоріжжя, вул. Троїцька 31 а, 69063.
Генеральний план розвитку Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» - (науково-проектна документація)	2008	О.М. Сердюк, директор НДІ пам'ятоохоронних досліджень, – керівник-координатор роботи; Т.А. Бобровський, заступник директора з наукової роботи НДІ ПОД, – науковий керівник роботи; Г.І. Звіряка, А.Ю.Закружецька, Б.У. Вайнер, наукові співробітники НДІ ПОД, Ю.Г. Лосицький, директор архітектурної майстерні «Юрій Лосицький», – відповідальні виконавці. Науково-дослідний інститут пам'ятоохоронних досліджень 04086, м. Київ,	Управління охорони культурної спадщини Міністерства культури України м. Київ, вул.Лаврська,9, корп. 20; НІАЗ “Кам’яна Могила” Запорізька область, Мелітопольський район, смт Мирне

		вул. Петропавлівська, 15. Тел. (044) 468-01-92; факс (044) 288-54-43	
Паспорт та облікова картка об'єкта культурної спадщини – Археологічний комплекс Кам'яна Могила (Ююнь- Таш, Кам'яний бугор) (науково- проектна документація)	2008	О.В. Тубольцев, директор підприємства ГО «НАША ЕКСПЕДИЦІЯ» м. Запоріжжя, Ленінський р-н пр. Металургів, буд. 22, кв.2. тел. (061)212-10-40	КЗ «Запорізький обласний центр охорони пам'яток культурної спадщини» м.Запоріжжя, вул.Троїцька, 31 а; НІАЗ «Кам'яна Могила» Запорізька область, Мелітопольський район, сmt. Мирне
Коригування Генерального плану розвитку Національного історико- археологічного заповідника «Кам'яна Могила» з визначенням функціонального зонування території, заходів з охорони, використання, реставрації, реабілітації, музеєфікації пам'яток заповідника та збереження традиційного характеру середовища – (науково- проектна документація)	2009	О.М. Сердюк, директор НДІ пам'ятоохоронних досліджень, – керівник-координатор роботи; Т.А. Бобровський, заступник директора з наукової роботи НДІ ПОД, – науковий керівник; А.Ю. Закружецька, науковий співробітник НДІ ПОД, Ю.Г. Лосицький, директор архітектурної майстерні «Юрій Лосицький», – відповідальні виконавці. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень, 04086, м. Київ, вул. Петропавлівська, 15. Тел. (044) 468-01-92; факс (044) 288-54-43	Управління охорони культурної спадщини Міністерства культури України м. Київ, вул.Лаврська,9, корп. 20; НІАЗ “Кам'яна Могила” Запорізька область, Мелітопольський район, сmt Мирне

«Програма комплексного обстеження і консервації пам'ятки культурної спадщини «Кам'яна Могила» - (науково-проектна документація) <i>Розділ «Науково-технологічне обстеження та розробка технології консервації поверхні каменю в комплексі пагорба»</i> <i>Розділ «Гідрологічні розрахунки для захисту території від затоплення та підтоплення в зоні розташування пам'ятки археології «Кам'яна Могила»</i> <i>Розділ «Захист території від затоплення та підтоплення в</i>	2012	А.І. Звіряка, в.о. директора НДІ пам'ятоохоронних досліджень, – керівник-координатор роботи; Т.А. Бобровський, заступник директора з наукової роботи НДІ ПОД, – науковий керівник; Ю.М. Стріленко, технолог-реставратор, – відповідальний виконавець. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень, 04086, м. Київ, вул. Петропавлівська, 15. Тел. (044) 468-01-92; факс (044) 288-54-43. М.М. Харченко, директор «ВОДБУД-УКРАЇНА», - керівник роботи; О.Н. Кафтан, головний інженер проекту; О.А. Сичов, директор з будівництва; В.М. Сवादковський, інженер проектувальник; – відповідальні виконавці. Товариство з обмеженою відповідальністю «ВОДБУД-УКРАЇНА», 02094, м. Київ, вул.Попудренка, 34, оф. 1015 Тел. (+044)360-45-07 М.Г. Сюр директор «НДПІ МІСТОБУДУВАННЯ» – керівник роботи; Н.Х. Соковніна, завідувач	Управління охорони культурної спадщини Міністерства культури України м. Київ, вул.Лаврська 9, корп. 20; НІАЗ «Кам'яна Могила» Запорізька область, Мелітопольський район, сmt. Мирне
--	-------------	---	--

зоні розташування Кам'яної Могили. Вертикальне планування, благоустрій та дендрологічний план прибережної захисної смуги річки Молочної і її притоки Секіз»		відділу захисту території та охорони навколишнього середовища, головний інженер проекту; С.В. Вдовиченко, головний спеціаліст інженерного захисту території; С.В. Поломаний, провідний архітектор; С.П. Пашолок, інженер – відповідальні виконавці. Державне підприємство «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ І ПРОЕКТНИЙ ІНСТИТУТ МІСТОБУДУВАННЯ» 01133, м. Київ, вул. Лесі Українки, 26, літера А	
---	--	---	--

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Виконавець	Підрядна організація
Археологічні розкопки	1890		М.І. Веселовський Проф.Санкт-Петербурзького університету	Імператорська археологічна комісія
Археологічні розкопки	1932-1935		В.М. Даниленко	Мелітопольський міський краєзнавчий музей
Археологічні розкопки	1936-1938		О.М. Бадер	Азово-Чорноморська експедиція Інституту історії матеріальної культури Всеукраїнської академії наук
Археологічні розкопки	1947		В.М. Даниленко	Приазовська археологічна експедиція ІА АН УРСР

Археологічні розкопки	1951-1957		М.Я. Рудинський	Мелітопольсько-Терпіннівська археологічна експедиція ІА АН УРСР
Археологічні розкопки	1961-1963		В.М. Гладилін, Б.Д. Михайлов	Експедиція ІА АН УРСР
Археологічні розкопки	1971, 1973		В.М. Даниленко Б.Д. Михайлов	Експедиція ІА АН УРСР Мелітопольський міський краєзнавчий музей
Археологічні розкопки	1983-2008		Б.Д. Михайлов	Мелітопольський міський краєзнавчий музей. Історико-археологічний музей-заповідник «Кам'яна Могила»
Археологічні розкопки	2016		В.С. Джос	Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила»

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	Фонди Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила»
Іконографічні матеріали	—
Архівні матеріали	1. Мапа Катеринославської і Таврійської губерній Російської Імперії (близько 1865 р.) / Архів Запорізького обласного краєзнавчого музею. – Доп. фонд 1730 к.п. № 8072. 2. Михайлов Б.Д. Отчет охранный археологической экспедиции историко-археологического музея-заповедника Каменная Могила за 1969 г. / Науковий архів ІА НАН України. – № 238224.
Бібліографічні матеріали	1. Бадер О.Н. Древнейшие изображения на потолках гротов в Северном Приазовье / О.Н. Бадер // Материалы и

	исследования по археологии СССР, М.Л., 1941. – № 2. – С. 127–139. 2. Бадер О.М. Петроглифы Кам'яної Могили / О.М. Бадер // Палеоліт і неоліт України. – К.: вид-во АН УРСР, 1949. – Т. I, вип. VI. – С.297-322. 3. Веселовський Н.И. Отчет археологической комиссии за 1890 г. / И.Н. Веселовський. – Спб., 1893. – С. 2-4. 4. Гладілін В.М. До питання про вік наскельних рисунків Кам'яної Могили / В.М. Гладілін // Археологія, 1964. – Т. XVI. – С. 82-88. 5. Даниленко В.М. Кам'яна Могила: монографія / В.М. Даниленко. – К.: Наукова Думка, 1986. – 151 с. 6. Даниленко В.М. Про наскельні зображення Кам'яної Могили / В.М.Даниленко // Археологія, 1950. – Т. IV. – С. 78-89. 7. Джос В.С. Нове петрогліфічне зображення з пагорба Кам'яна Могила / В.С. Джос // Археологія. – 2011. – №3. – С. 58-60. 8. Джос В.С. Сакральна календарно-астрономічна символіка з пагорба Кам'яна Могила / В.С. Джос // Музейний вісник. Запоріжжя. – 2012. – № 12. – С. 45-52. 9. Михайлов Б.Д. Каменная Могила и ее окрестности: сборник научных статей / Б.Д. Михайлов. – Запорожье: Дикое Поле, 2003. – 173 с. 10. Михайлов Б.Д. Петроглифы Кам'яної Могили: Семантика. Хронологія. Інтерпретація: монографія / Б.Д. Михайлов. – К.: МАУП, 2005. – 296 с. 11. Михайлов Б.Д. Подземный «Эрмитаж» Приазовья / Б.Д. Михайлов. – Запорожье: Дикое Поле, 1998. – 96 с. 12. Рудинський М.Я. Кам'яна Могила (корпус наскельних рисунків): монографія / М.Я. Рудинський. – К.: вид-во АН УРСР, 1961. – 140 с. 13. Рудинский М.Я. К вопросу о наскальных изображениях Каменной Могины / М.Я. Рудинский // Краткие сообщения Института археологи. – К.: изд-во АН УССР, 1955. – Вып. 5. – С. 64-70. 14. Рудинский М.Я. Петроглифический комплекс Каменной Могины / М.Я. Рудинский // Краткие сообщения Института археологи. – К.: изд-во АН УССР, 1957. – Вып. 7. – С. 20-31. 15. Титова Е.Н. Об интерпретации и хронологии композиций со ступнями из Каменной Могины / Е.Н. Титова // Материалы по хронологии археологических памятников Украины. – К.: Наукова думка, 1982. – С.5-15.
--	---

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фотофіксація:

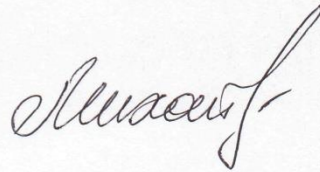
Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Генеральний план з позначенням зон охорони (Карта-схема розташування об'єктів культурної спадщини в межах території заповідника «Кам'яна Могила» та його зон охорони)	1	2008	Вайнер Б.У.
Ситуаційний план об'єкта	1	14.09.2008	Тубольцев О.В.
План-схема Кам'яної Могили	1	1951 р. 20.09.2008	Рудинський М.Я. Тубольцев О.В.
Фото 1. Знімок Кам'яної Могили зі супутника QuickBird.	1	21.06.2008	супутник QuickBird
Фото 2. Знімок Кам'яної Могили з південно-західної сторони (пункти інструментальної зйомки пам'ятки)	1	16.08.2008	Тубольцев О.В.
Фото 3. Загальний вид на Кам'яну Могилу з південного-заходу. Знімок зроблено з правого корінного берега р. Молочна.	1	Травень 2015	Джос В.С.
Фото 4. Вид на Кам'яну Могилу з південного-сходу	1	Травень 2015	Джос В.С.
Фото 5. Вид на Кам'яну Могилу з півдня.	1	Травень 2015	Джос В.С.
Фото 6. Вид на Кам'яну Могилу з заходу.	1	Травень 2015	Джос В.С.
Фото 7. Вид на Кам'яну Могилу з півночі.	1	Травень 2015	Джос В.С.
Фото 8. Петрогліфи місцезнаходження № 7 (фрагмент)	1	Травень 2012 р.	Марченко С.М.
Фото 9. Фрагмент зображень місцезнаходження № 9 (Грот «Мамонта-Бика»)	1	2006 р.	Михайлов Б.Д.
Фото 10. Зображення місцезнаходження № 26	1	1990 р.	Михайлов Б.Д.
Фото 11. Місцезнаходження № 34. (Група «плит стоп (слідів»)). Фрагмент зображень	1	Липень 2008 р.	Закружецька А.Ю
Фото 12. Петрогліфи з місцезнаходження № 37 (Грот «Супряги биків»)	1	1990 р.	Михайлов Б.Д.
Фото 13. Скульптура голови вішапа (дракона). Місцезнаходження № 55.	1	1985 р.	Михайлов Б.Д.

Рис. I. Палеолітичні петрогліфи Кам'яної Могили	1		
Рис. II. Мезолітичні зображення Кам'яної Могили	1	-	Михайлов Б.Д.
Рис. III. Неолітичні петрогліфи Кам'яної Могили	1		
Рис. IV. Петрогліфи доби енеоліту - бронзи Кам'яної Могили	1		
Рис. V. Петрогліфи Кам'яної Могили доби раннього заліза та середньовіччя	1		

Паспорт складав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Завідувач відділу охорони пам'яток культурної спадщини НІАЗ «Кам'яна Могила»	спеціаліст	Джос В.С.		25.11.2016

Генеральний директор
НІАЗ «Кам'яна Могила»

Я.Б. Михайлов

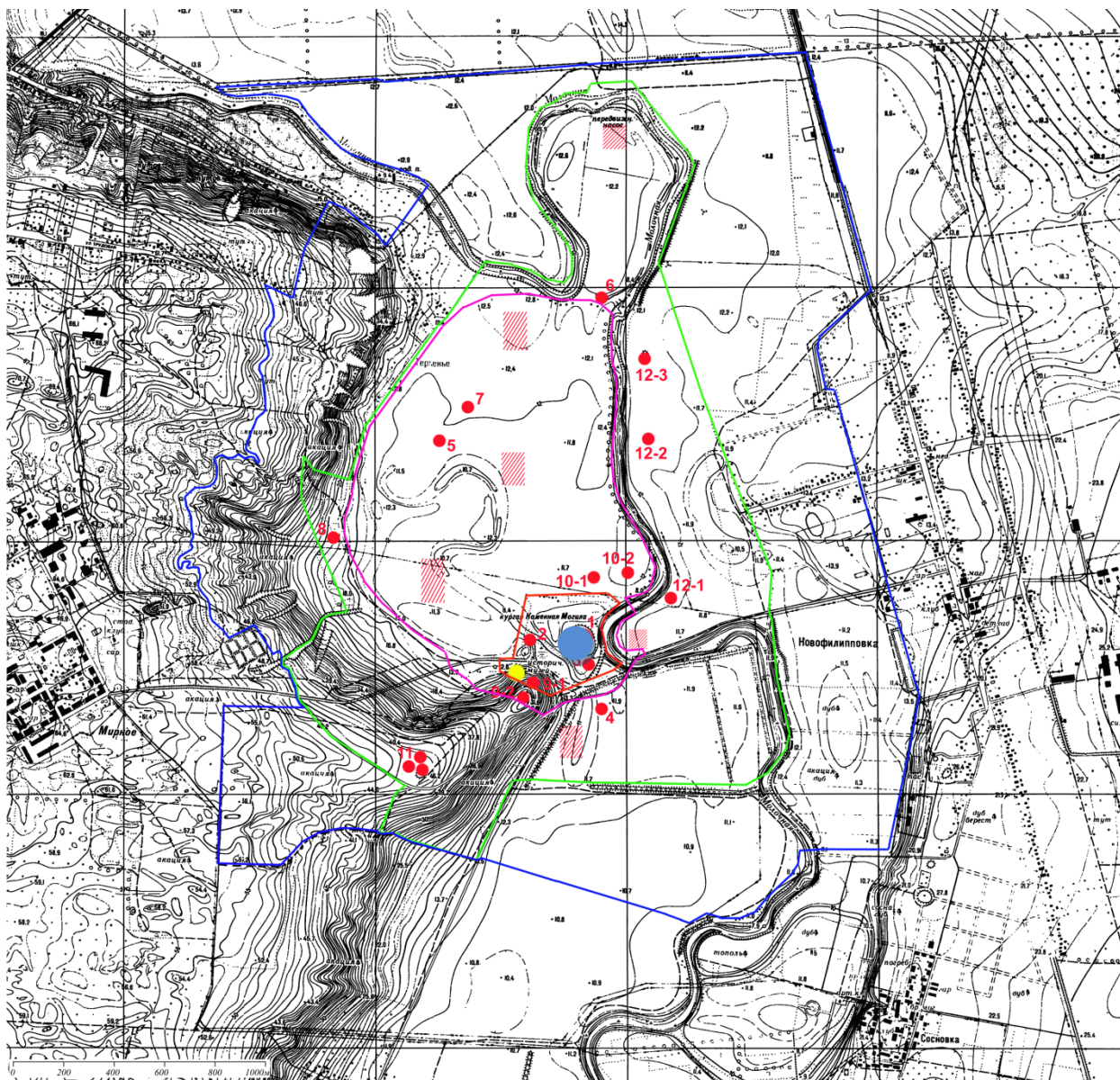
Керівник органу охорони культурної спадщини

(ініціали, прізвище, підпис, печатка)

Додатки

Генеральний план з позначенням зон охорони (Карта-схема розташування об'єктів культурної спадщини в межах території заповідника «Кам'яна Могила» та його зон охорони (за Б.У. Вайнером)).

 - музейний комплекс;

 - «Культовий комплекс Кам'яна Могила» (об'єкт № 1);

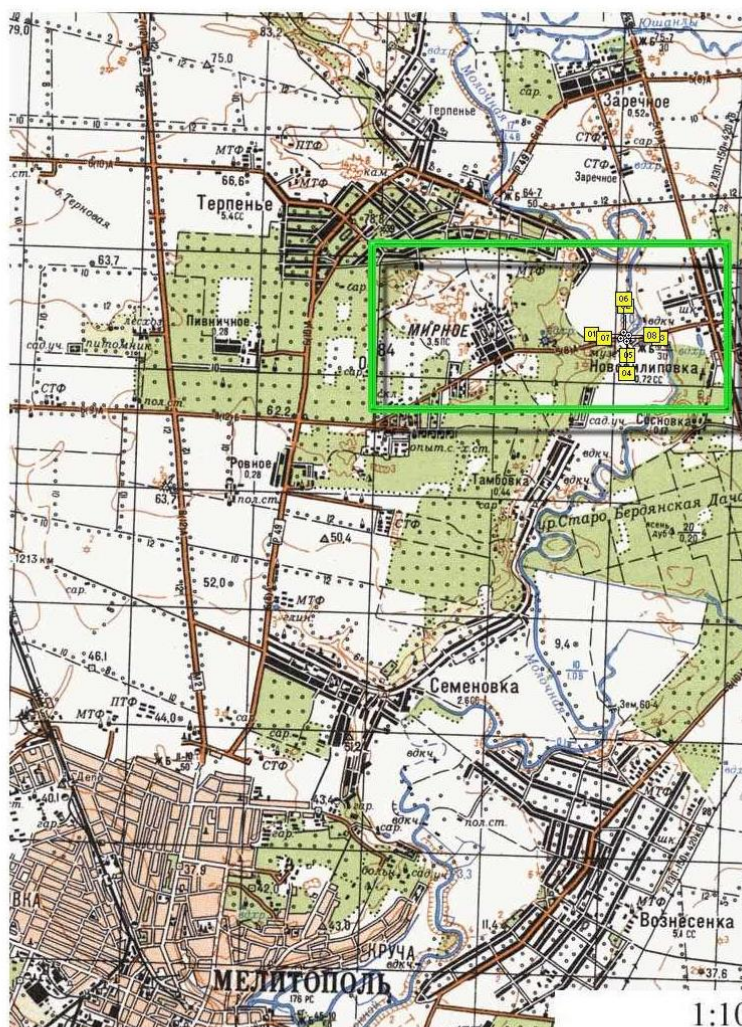
 - місце розташування пам'яток культурної спадщини;

 - межа НІАЗ «Кам'яна Могила»;

 - межа охоронної зони заповідника (пам'яток);

 - межа зон охоронного ландшафту та охорони археологічного культурного шару;

 - межа зони регульованого будівництва

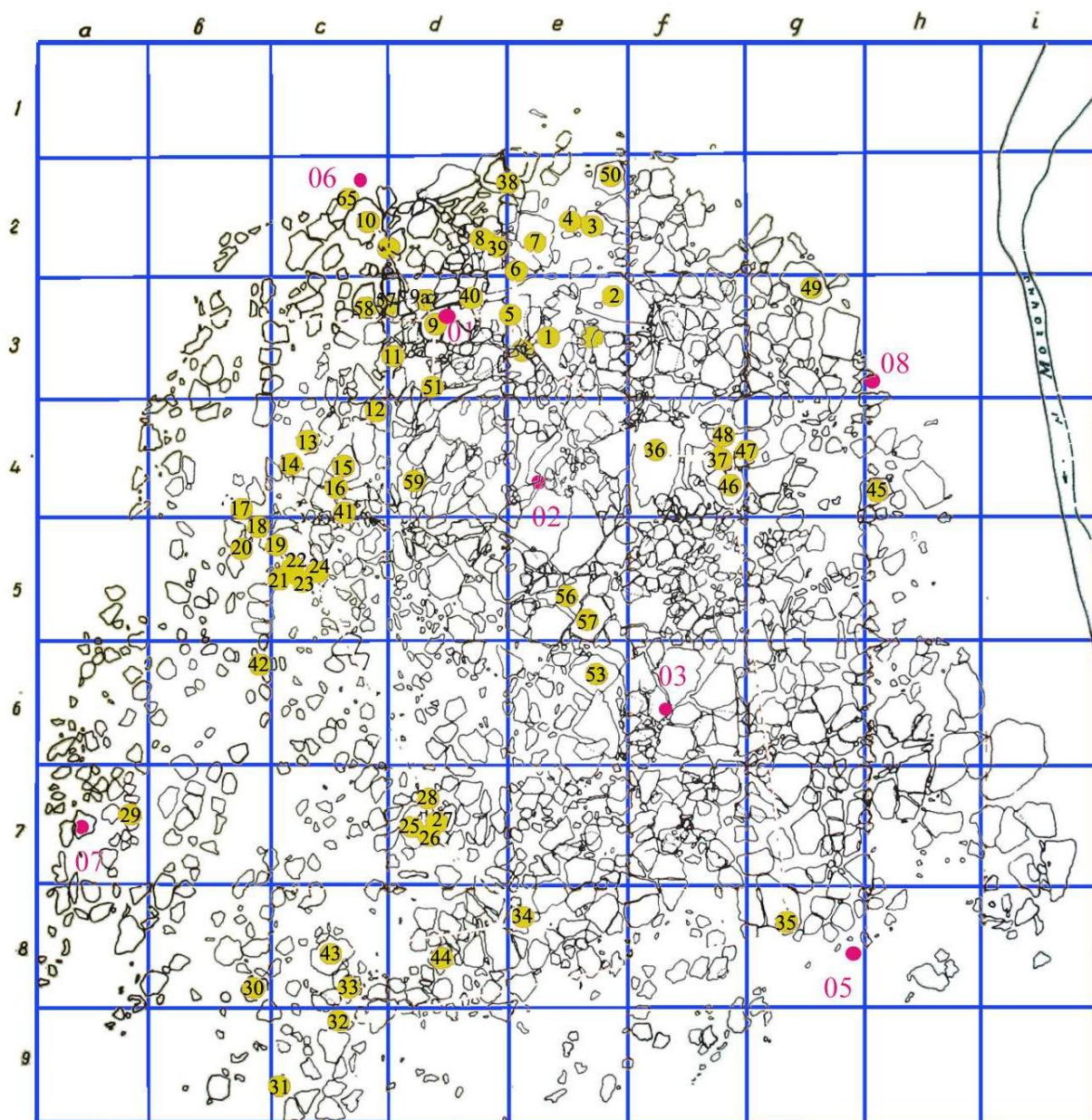

1:100 000

в 1 сантиметрі 1 кілометр

Ситуаційний план об'єкту.

- пункти інструментальної зйомки пам'ятки

- пункти концентрації зображень

в 1 сантиметрі 1000 сантиметрів

План-схема Кам'яної Могили за М.Я. Рудинським
(з доповненнями О.В. Тубольцева)

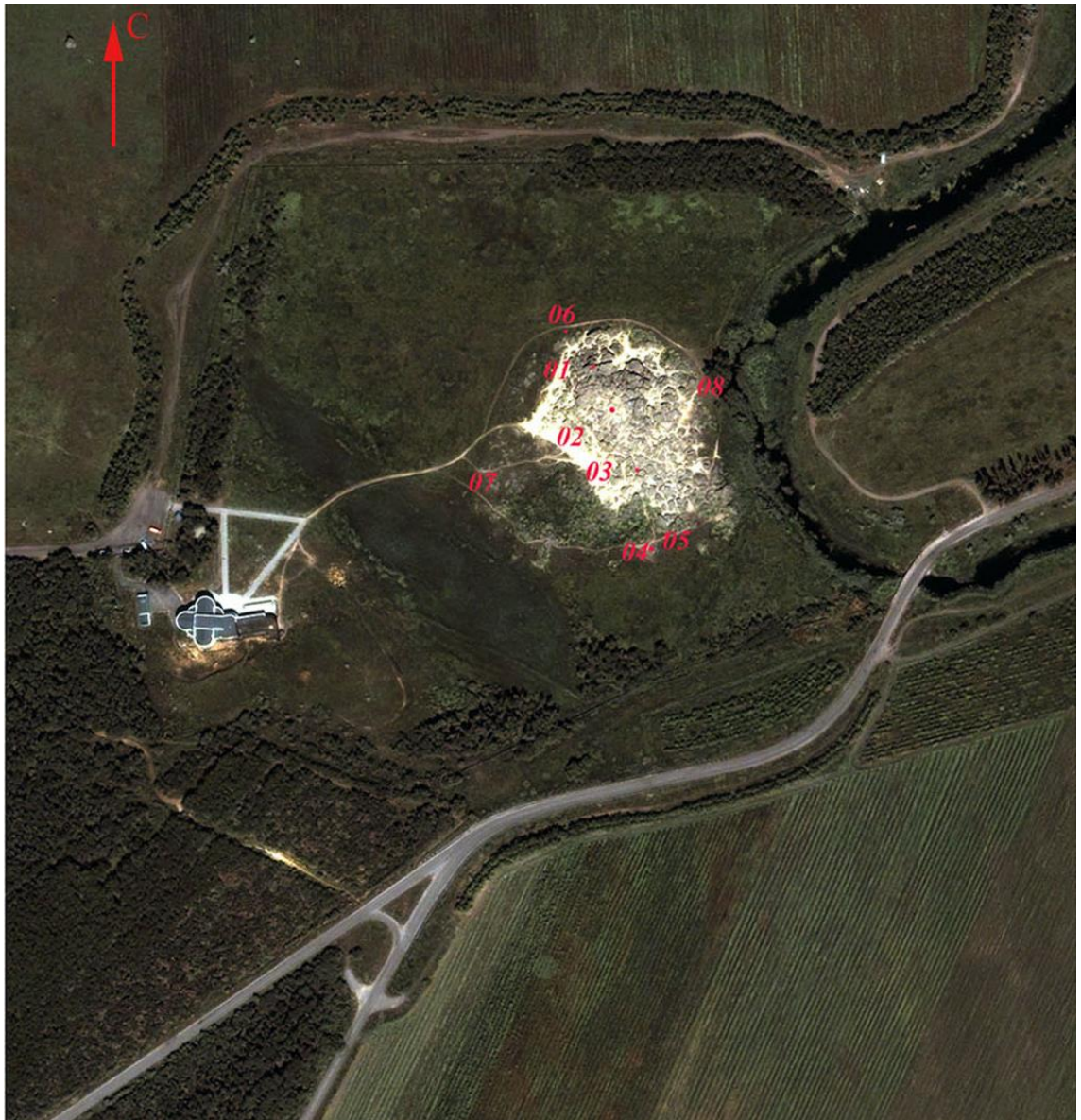

Фото 1. Знімок Кам'яної Могили зі супутника QuickBird. Дата знімку 21 червня 2008 року. Графічний масштаб 1: 5000.

Фото 2. Знімок Кам'яної Могили з південно-західної сторони. Червоними стрілками позначено пункти інструментальної зйомки пам'ятки.

Фото 3. Загальний вид на Кам'яну Могилу з південного-заходу. Знімок зроблено з правого корінного берега р. Молочна.

Фото 4. Вид на Кам'яну Могилу з південного-сходу.

5. Вид на Кам'яну Могилу з півдня.

Фото 6. Вид на Кам'яну Могилу з заходу.

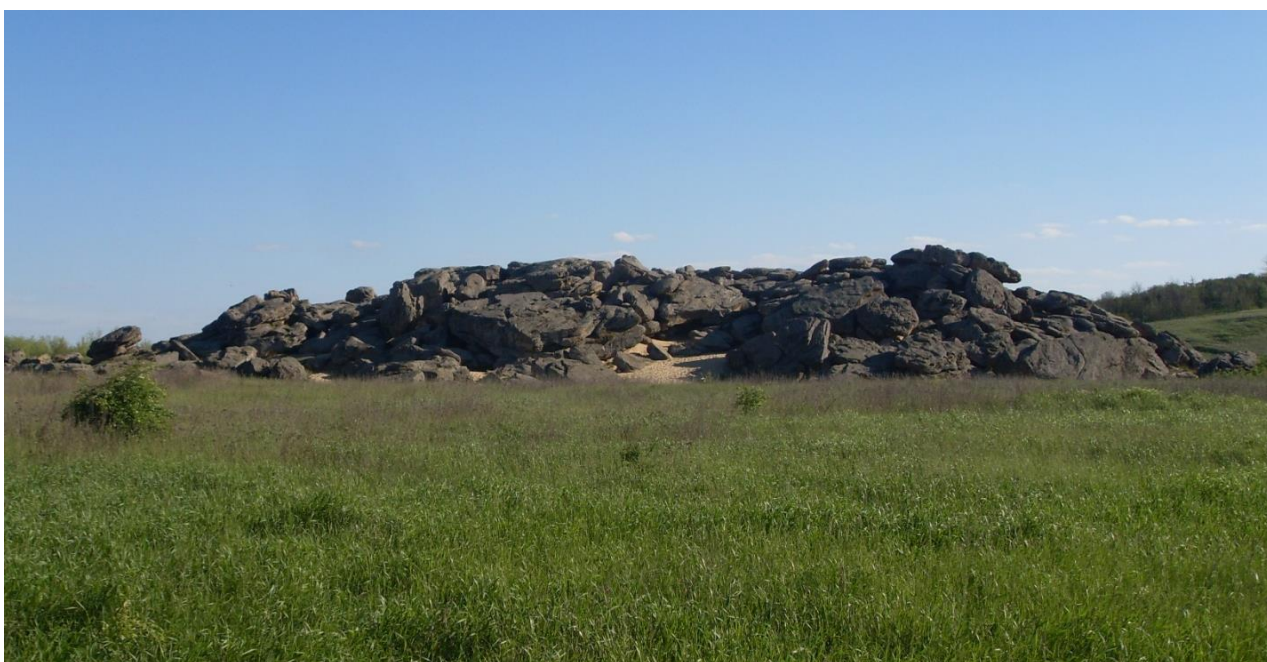

Фото 7. Вид на Кам'яну Могилу з півночі.

8. Петрогліфи місцезнаходження 7 (фрагмент).

9. Фрагмент зображень місцезнаходження № 9 (“Грот Мамонта-Бика”).

10. Зображення місцезнаходження № 26.

11. Місцезнаходження № 34. (Група “плит стоп (слідів)”): Фрагмент зображень.

12. Петрогліфи з гроту «Супряги биків» (місцезнаходження № 37)

13. Скульптура голови вішапа (дракона). Фрагмент зображень
місцезнаходження № 55.

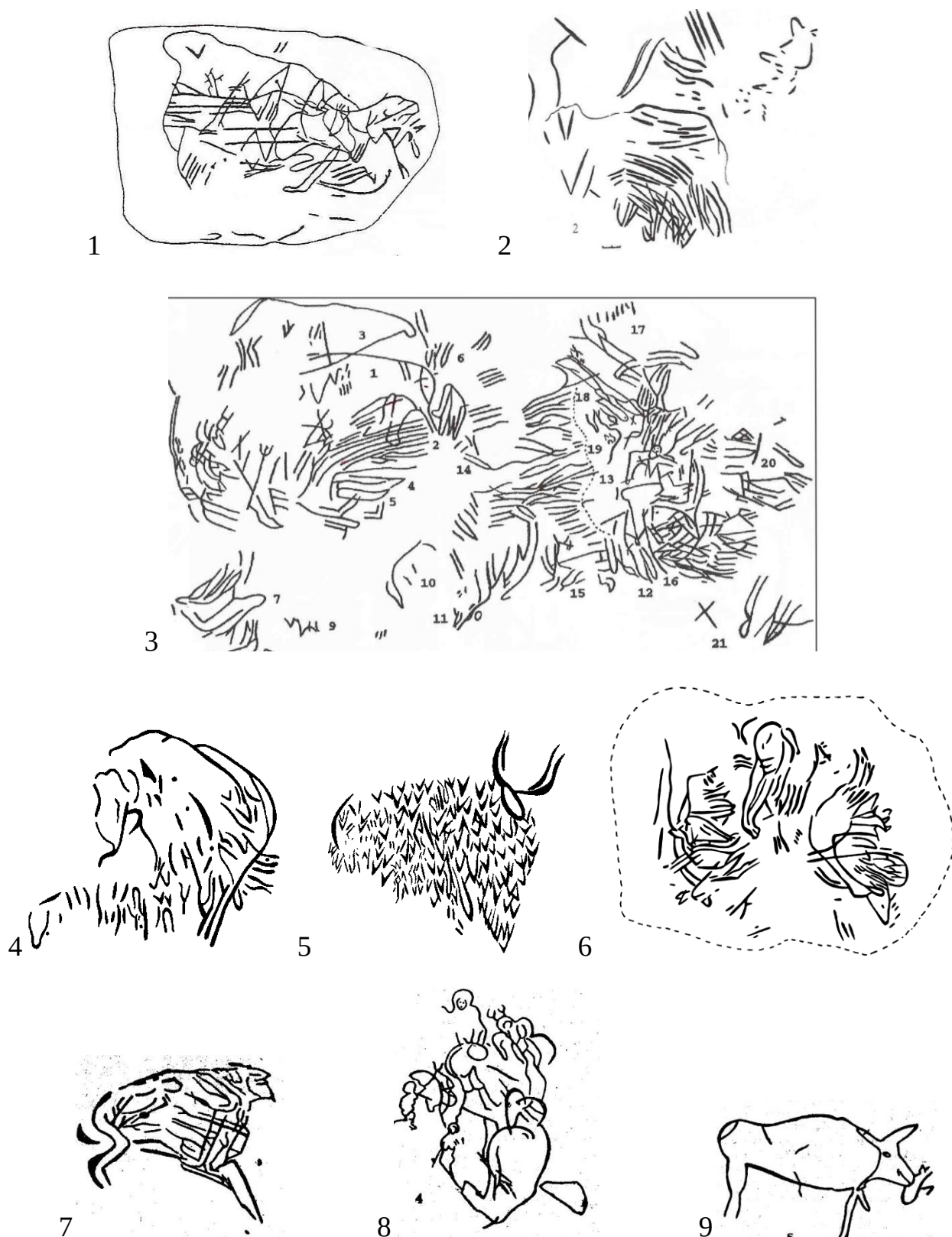

Рис. І. Палеолітичні петрогліфи Кам'яної Могили:

1, 2 – зображення мамонтів, биків, птаха та змій з Печери «Бізона» (місцезнаходження № 366); 3 – зображення з Печери «Містерій» (місцезнаходження № 516); 4, 5, 6 – зображення з Печери «Кози»; 7, 8, 9 – зображення з Гроту «Чаклуна» (місцезнаходження № 52).

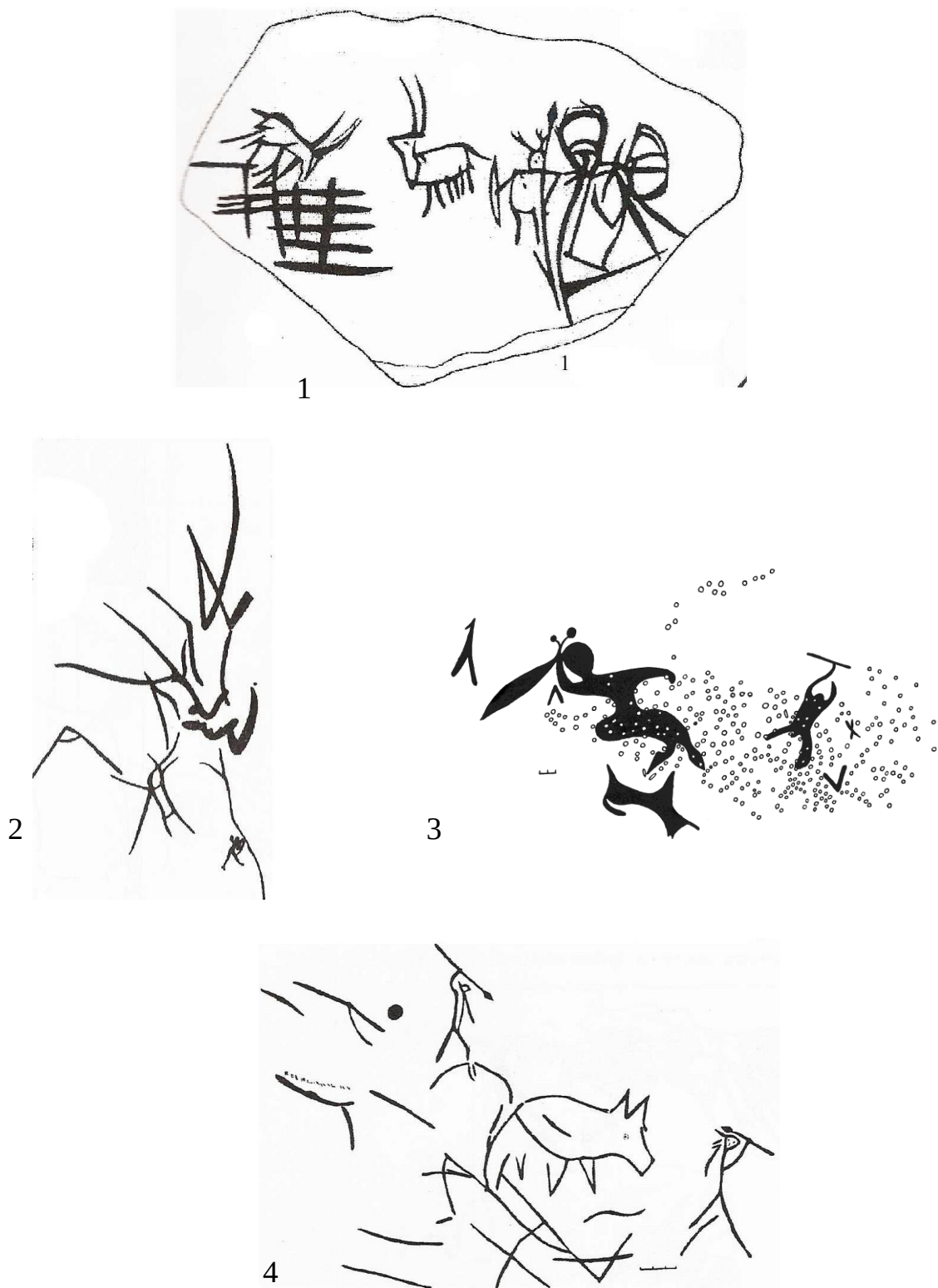

Рис. II. Мезолітичні зображення Кам'яної Могили:

1 – зображення сцени полювання на кіз на блоці з Печери «Кози» (місцезнаходження № 60); 2 – зображення оленя з Печери «Бізона» (місцезнаходження № 366); 3 – зображення жінки, мисливця та собаки з Печери «Бізона»; 4 – зображення сцени полювання двох мисливців на вепра з місцезнаходження № 67.

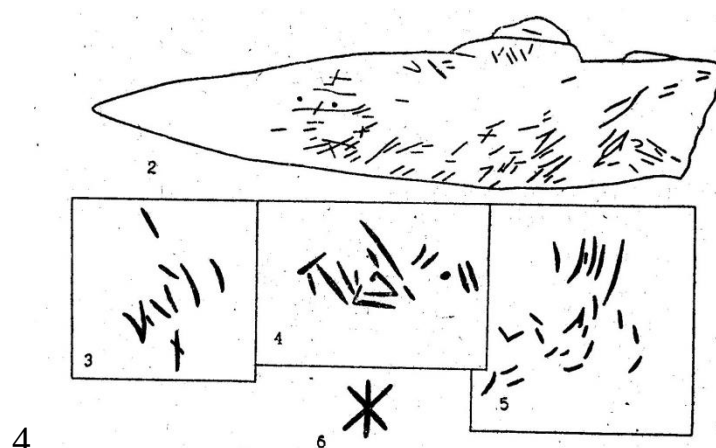
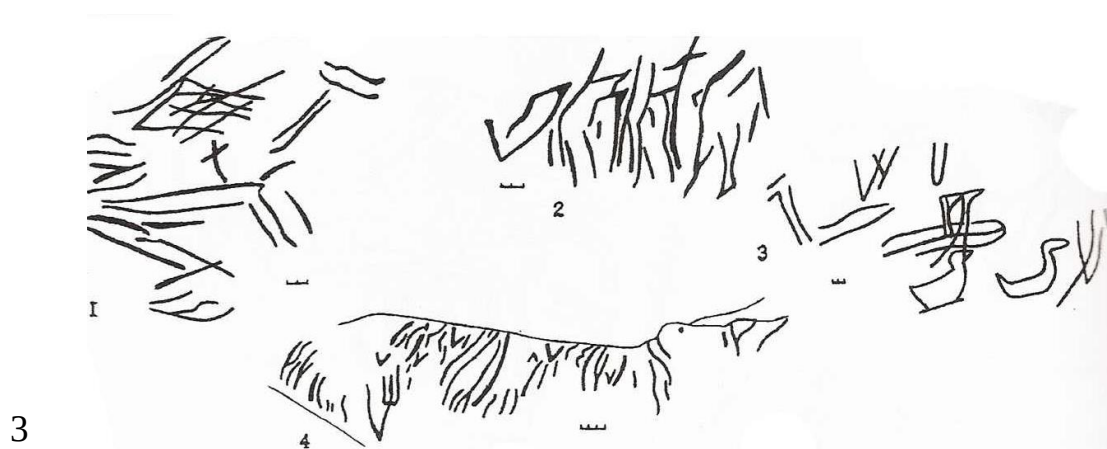
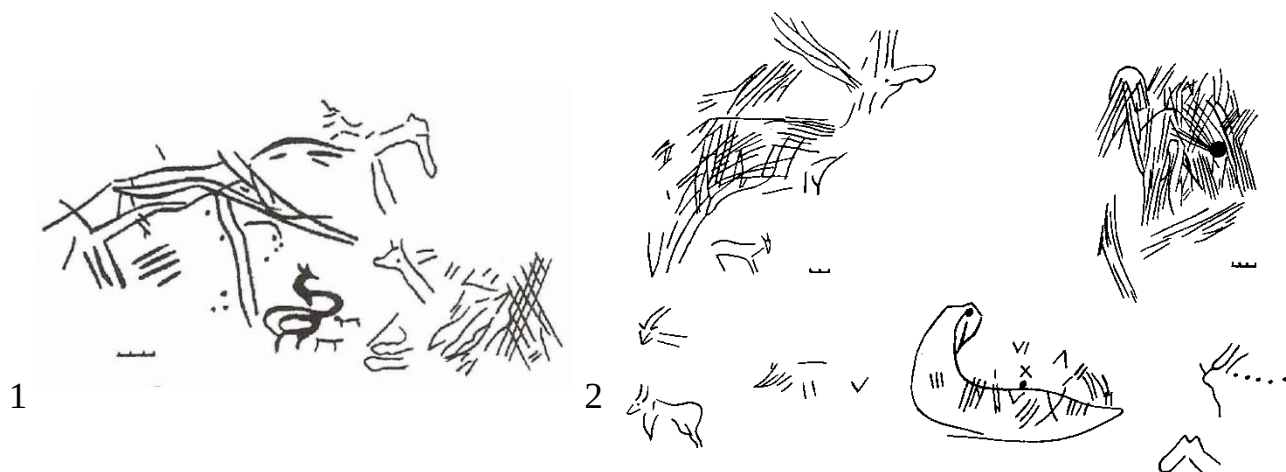
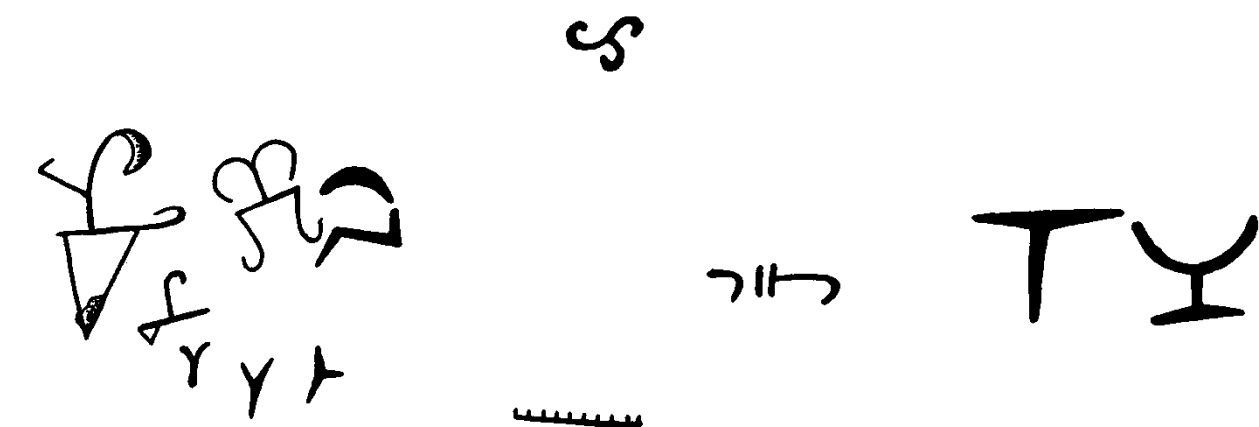

Рис. III. .Неолітичні петрогліфи Кам'яної Могили:

1– зображення з місцезнаходження № 57; 2 – зображення з місцезнаходження № 60; 3 – зображення з місцезнаходження № 54: 1 – олень, 2 – вівцебик, 3 – водо плаваючі птахи; 4 – антропоморфна постать; 4 – зображення з Печери «Риби» (місцезнаходження № 56): 2 – горельєф риби з зображеннями, 3, 5 – зображення тварин, 4 – П-подібний символ та трикутник, 6 – шестипроменевий символ.

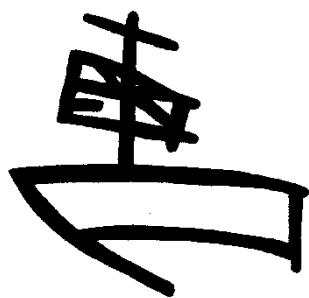
Рис. IV. Петрогліфи доби енеоліту - бронзи Кам'яної Могили:
 1, 2, 3 – петрогліфи Грота «Мамонта-Бика» (місцезнаходження № 9): 1- мамонт-бик, 2 – бики в круговій позиції, 3 – зображення з фризу; 4 – скульптурне зображення голови вішапа з Гроту «Дракона» (місцезнаходження № 55); 5 – зображення з місцезнаходження № 26 («Кінські плити»); 6 – зображення з місцезнаходження 36б («Плити слідів»); 7 – зображення з Гроту «Супряги биків» (місцезнаходження № 37).

1

2

3

4

Рис. V. Петрогліфи Кам'яної Могили доби раннього заліза та середньовіччя:
1 – сарматські тамгоподібні знаки місцезнаходження № 62; 2, 3 – рунічний
напис та зображення човна з місцезнаходження № 51б (Печера «Містерій»); 4 –
християнська символіка.